

ד"ר אריה לייב שמעוני-מקלר - רופא עיניים ואף-אוזן-גרון

תקציר:

בית החולים שבנה הברון רוטשילד בצפת נחנך אמנם כבר בשנת 1910, אולם לא שימש כבית חולים עד למלחמת העולם הראשונה, אז החרימו אותו הטורקים לצורך אשפה נמגעי מגפת טיפוס הבהרות שפרצה בעיר, ובהמשך הפכו אותו לבית חולים צבאי. חנוכתו המחודשת של בית החולים נערכה ביוני 1919 והפעילות הרפואית חודשה בו על ידי אנשי 'קבוצת עזרה מדיצינית של ציוני אמריקה לארץ ישראל' (קעמצ"א), לימים 'הסתדרות מדיצינית הדסה'.
בין הרופאים הראשונים שנשלחו לצפת על ידי קעמצ"א היה גם רופא העיניים ווא"ג, ד"ר אריה לייב שמעוני-מקלר, שעבד בבית החולים במהלך השנים 1921/2.

פיטר גילבי^{3,1} יוסף פיקל^{3,2}
אבירם נצר^{5,4} אבישי גולץ^{5,4}

¹יחידת אף-אוזן-גרון וניתוחי ראש וצוואר, מרכז רפואי זיו, צפת
²מחלקת עיניים, מרכז רפואי זיו, צפת
³הפקולטה לרפואה בגליל של אוניברסיטת בראילן, צפת
⁴מחלקת אף-אוזן-גרון וניתוחי ראש וצוואר, רמב"ם - הקריה הרפואית לבריאות האדם, חיפה
⁵הפקולטה לרפואה רפפורט, הטכניון - מכון טכנולוגי לישראל, חיפה

מילות מפתח:
:KEY WORDS

עיניים; אף-אוזן-גרון; גרענת; צפת; קעמצ"א; הדסה.
.Eye; Ear-Nose-Throat; Trachoma; Zefat; AMZU; Hadassah

הקדמה

ירושלים, אולם חדל להגיע משנוכח "שאינו כל ערך לריפוי זה כל זמן שלא יהיה חובש קבוע במושבה" [5]. בראשית 1914 מילא את מקומו של ד"ר טיכו בבית המרפא 'למען ציון' עם יציאתו לאירופה [6]. בשנת 1913 היה בין מייסדי האגודה הרפואית הירושלמית: "אגודת רופאים מדברי עברית" (אחד מ"ארבעת האריות" עם ד"ר אריה בעהם, ד"ר אריה גולדברג וד"ר אריה פיינגבאום, ויחד עם ד"ר זאב ברין וד"ר מרים נופך) [7].
ביום ה-24 באפריל 1914 (ד' ניסן, תרע"ד), התכנסה בירושלים הוועידה הראשונה של רופאי הארץ - 'ועידת הגרענת', שד"ר שמעוני-מקלר היה בין מארגניה. הוועידה נמשכה שלושה ימים ובמסגרתה ניתנו הרצאות שונות, התקיימו דיונים בהשתתפות רופאים, מורים ומחנכים, ונערכו הדגמות של ניתוחי עיניים בבית החולים 'למען ציון'. בין ההרצאות הייתה גם הרצאתו של ד"ר שמעוני-מקלר על "היחס בין מחלות האף ובין המחלות המדבקות של העין" [8].

ד"ר אריה לייב שמעוני-מקלר נולד בעיר אוֹפֶה שלרגלי הרי אורל בשנת 1872. הוא למד רפואה בדורפאט, בעבר בברית המועצות וכיום באסטוניה (1900) ובניו יורק (1904), והשתלם במחלות אא"ג ועיניים. בתקופה זו, היו באירופה ובארה"ב מרכזים שבהם ההתמחות בשני המקצועות הייתה משולבת. ד"ר שמעוני-מקלר היה ציוני נלהב ודיבר עברית, ובשנת 1912 עלה לארץ והתיישב בירושלים [1] (תמונה 1).
פרט לד"ר שמעוני-מקלר, היה בארץ באותן שנים רק רופא אא"ג נוסף אחד, ד"ר משה שרמן, שעלה לארץ ישראל מספר חודשים לפניו ועבד ביפו ובתל-אביב.

ד"ר שמעוני-מקלר בירושלים

לצד עבודתו הרפואית בירושלים ובסביבתה, היה ד"ר שמעוני-מקלר פעיל גם בתחומים אחרים. פעילותו הציבורית החלה כאשר היה בחבורת המייסדים של איגוד הרופאים הירושלמים, ולאחר מיזוגה של האגודה הירושלמית עם ה"אגודה מדיצינית עברית ליפו ומחוז יפו" בשנת 1918, היה פעיל גם באיגוד הרופאים הארץ-ישראלי - 'ההסתדרות הרפואית העברית בארץ ישראל' (הר"ע).

ביום 21.11.1912 פירסם ד"ר שמעוני-מקלר בעיתון 'הצבלי', כי החל לקבל חולים במלון קמיניץ [2] (תמונה 2). כעבור כחודש, ביום 19.12.2912, הודיע מעל דפי העיתון, כי מעתה יקבל את החולים ברחוב יפו "בבית ה' אלישר מלמעלה לביה"ס לנגינה אצל מערכת 'החרות'" [3].

במקביל, החל ד"ר שמעוני-מקלר לעבוד גם ב"תחנת הבריאות העברית" (שנפתחה בשנת 1911 בכספי הנדבן האמריקני נתן שטראוס), במחלקה למלחמה בגרענת שהוקמה בשנת 1913 על ידי רופא העיניים ד"ר אריה פיינגבאום. התחנה פתחה 'בית מרפא לעיניים' בעיר העתיקה, בת 12 מיטות, שאליה נשלח ד"ר שמעוני-מקלר [4].

ד"ר שמעוני-מקלר בצפת

במרץ 1921 פירסם ד"ר שמעוני-מקלר ב"דואר היום", שהחל לעבוד במסגרת קעמצ"א ('קבוצת עזרה מדיצינית של ציוני אמריקה לארץ-ישראל', והחל מספטמבר 1921 - 'הסתדרות מדיצינית 'הדסה') שבשורותיה, באותה תקופה, לא היה רופא אא"ג, ועל כן אינו "נחשב עוד בתוך חבר הפקידים של 'תחנת הבריאות העברית'" [9]. במסגרת עבודתו זו, נשלח במחצית השנייה של מרץ לעבוד כרופא עיניים ווא"ג בבית החולים 'הדסה' בצפת, שם הועמדו לרשותו מספר מיטות אשפוז. קדמו לד"ר שמעוני-מקלר רופאי העיניים ד"ר יהושע עזרא פרידמן וד"ר יעקב פייביש כהן, שעבדו בצפת תקופות קצרות והיו רופאי עיניים בלבד

גרענת (Trachoma) היא מחלה זיהומית מדבקת של העיניים הנגרמת על ידי החיידק כלמידיה טרכומטיס (Chlamydia trachomatis). המחלה מועברת במגע ישיר עם הפרשות מהעיניים, מהאף ומהגרון של החולים או במגע עם בגדים שזוהמו בהפרשות האלה. הגרענת הייתה נפוצה מאוד בארץ ישראל בקרב היהודים והערבים, במיוחד בילדים, עקב תנאי דיור והגהות (הייגינה) ירודים. ד"ר שמעוני-מקלר נהג גם להגיע 'מפעם לפעם לרפא את מחלות העיניים' של תושבי המושבה הרטוב בגבול השפלה והרי

תמונה 1:

תצלום דיוקנו של ד"ר אריה לייב שמעוני-מקלר. תצלום זה הופק בעיר אופה (Opa) רוסיה, בשנת 1911 ונשלח על ידי ד"ר מקלר למערכת כתב העת "השלח", לשם פרסום בגליון היוביל, 1912. בגב התצלום, חתם מקלר את שמו בעברית בציון המקום והתאריך. הספרייה הלאומית, מספר מערכת: 002785332

תמונה 2:

פרסום בעיתון 'הצבי' מתאריך 21.11.1912

בומחה למחלות העין, האוזן, האף והגרון
ד"ר אריה ל. שמעוני-מקלר
 ירושלים, הוטל קמיניץ
 משעה 9 עד 12 בבקר, וטשעה 4 עד 6 בערב

מחלקת האוזן, האף והגרון: המחלקה הזו נפתחה בצפת, כמדומני, בפעם הראשונה. במשך הזמן התגדל מספר החולים, בייחוד מבין הפועלים והחלוצים אשר בטבריה ובסביבה. היו גם מקרים לא מעטים מעמק יזרעאל ומהשומרון. מקרים בודדים נשלחו על ידי קופת חולים מירושלים, יפו ובאר-שבע. א. בית המרפא: רוב המחלות היו דלקות מוגלתיות של האוזן התיכונה, אחר כך באו מעצורי הנשימה באף ובגרון. ב. ניתוחים: יותר מ-100 ניתוחים. הרוב ניתוחי אדנואידים... הרבה ניתוחים של הקונכיית של האף וכן גם של בליטת מחיצת האף... ג. בתי-ספר: בדיקות האוזן וכלי הנשימה העליונים בין ילדי בתי הספר התחלתי בשנה שעברה, אך עד סוף השנה עוד לא באו לידי גמר. ד. ביקורים במושבות: במשך הביקורים במושבות לבדיקת מחלות עיניים, ביקרתי, בזמן הצורך, גם חולי האוזן והגרון. בדיקה שיטתית של האוזן והגרון נעשתה רק בבית-ס של כפר גלעדי. לארבעה ילדים נעשו אחר כך ניתוחים בצפת" [12].

את מקומו של ד"ר שמעוני-מקלר כרופא עיניים מילאו באופן זמני רופא מטבריה שהגיע פעמיים בשבוע לצפת [11], והחובש **הורנשטיין** שקיבל חולים במירפאה, אך בעיקר "היה הולך לכל בתי הספר למשוד ולטפל את העיניים אצל התלמידים על המקום" [13]. בגלל שכיחותן הגבוהה של מחלות העיניים בצפת ובסביבתה, נשלחה לבית החולים ביולי 1923 רופאת העיניים ד"ר **שושנה זיידל**, שעבדה קודם לכן בטבריה [14]. ד"ר **זיידל** מונתה למנהלת מחלקת העיניים בבית החולים, היא מיסדה את מערכת הטיפול המונע של 'הדסה' בבתי הספר בצפת ובאזור וביססה את מרפאת העיניים שליד בית החולים. בשנת 1924 עזבה ד"ר **זיידל** את צפת וחזרה לטבריה, ומחלקת העיניים בבית החולים נסגרה [10]. אחריה, בשנת 1925 או 1926, הגיע לבית החולים רופא העיניים ד"ר **יעקב תבורי** (טבוריסקי), שעלה לא מכבר לארץ. ד"ר **תבורי** עבד בצפת תקופה קצרה בלבד ובתחילת 1927 עבר לעבוד בבית החולים 'הדסה' בחיפה, שם התמנה למנהל מחלקת העיניים [15,1]. מכיוון שמחלות האף-אוזן-גרון היו שכיחות פחות ממחלות העיניים, לא נשלח לבית החולים רופא אף-אוזן-גרון אחר במקומו של ד"ר שמעוני-מקלר.

ד"ר שמעוני-מקלר בחיפה

בספטמבר 1921 התקיימה בביתו של ד"ר **הלל יפה** בחיפה הישיבה המדעית הראשונה של רופאי חיפה, ובין המשתתפים בה היה

תמונה 3:

פרסום בעיתון 'דואר היום' מתאריך 5.5.1925

הבטה הררמטית חיפה

על הבנרת

דומה בשלש טעירות מוחי הארץ, את א. שמעוני-מקלר

ביום החמישי 7 למאי
 יום באלום, ארץ ירושלים
 בשם הראשונה בא"י

הדפוס: משרד הבריאות

ערב" על ידי מורים ושאינם מורים בנושאים שונים [27]. כשהתגורר בחיפה הרצה שם, "באולם התכניון", על "תורת דרווין לפי השקפות זמננו" [28] ובמסגרת "עונג שבת" הרצה על "האדם העליון" [29]. ד"ר שמעוני-מקלר היה חבר המערכת הראשונה של כתב העת 'הרפואה' שיצא לראשונה לאור בשנת 1924 [7], ומאמרים פרי עטו פורסמו בעיתון 'הארץ' עם יציאתו לאור כיומון בשנת 1919 [30].

ד"ר שמעוני-מקלר במושב ירקונה

ד"ר שמעוני-מקלר עזב את חיפה בראשית שנות ה-30, ועבר להתגורר במושב ירקונה שבשרון שבו גרו אחיו ובני משפחתו. במושב ניהל את הספרייה, השתתף במקלה, לימד בהתנדבות נגינה בכינור ובקונצרטיונה והקנה לילדי המקום יחס למוסיקה. בגיליון 'מכתב לחבר' משנת תש"א בסקירתו של ד"ר משה שרמן על "רופאי אוזן גרון אף בארץ ישראל בשנת 1941" מצוין, כי ד"ר שמעוני-מקלר מתגורר בירקונה וש"אינו עוסק ברפואה". ד"ר שמעוני-מקלר התאלמן מאשתו, שושנה (שהייתה אף היא רופאה אם כי לא עסקה במקצוע) במאי 1937. הוא נפטר ב-20.3.1949 ונקבר בירקונה [1]. לזוג לא היו ילדים. ●

מחבר מכותב: אבישי גולץ

מחלקת אף-אוזן-גרון וניתוחי ראש וצוואר, רמב"ם - הקריה הרפואית לבריאות האדם, ת.ד. 9602, חיפה 3109601
 טל: 04-8542480
 פקס: 04-8543292
 דואר: golz@netvision.net.il

ביבליוגרפיה

1. לוי נ' רלי ל', רופאיה של ארץ-ישראל 1799-1948. מהדורה שנייה, 2012, איתי בחור - הוצאה לאור, עמ' 418
2. 'הצבלי', 21.11.1912
3. 'הצבלי', 19.12.1912
4. נבות א' רגרוס א'. המלחמה בגרענת: ראשית בריאות הציבור בארץ. 'קתדרה', טבת תש"ס; 94: 89-114
5. 'הפועל הצעיר', 8.8.1913
6. 'מוריה', 28.1.1914
7. לוי נ', פרקים בתולדות הרפואה בארץ-ישראל 1799-1948. הוצאת הקיבוץ המאוחד והפקולטה לרפואה על שם ברוך רפפורט, הטכניון חיפה. 1998, עמ' 151, 155, 380
8. לוי נ', מאה שנה לכינוס הרפואי הראשון בארץ-ישראל - ועידת הגרענת תרע"ד (1914).
9. 'הרפואה', 2014; כרך 153 (3-4): 219-222
10. 'דואר היום', 13.3.1921
11. גרץ-רון מ', מאה שנה לבית החולים בצפת 1910-2010, איתי בחור - הוצאה לאור, 2010, עמ' 11, 20, 28, 190
12. 'דואר היום', 29.11.1922
13. ד"ר א' שמעוני מקלר, 'סקירה כללית על עבודתי בבית'ח 'הדסה' בצפת
- לשנת 1921, מרס 1922, אצ"מ 113/720J
14. מכתב של ד"ר שפירא מ"מ מנהל בית החולים 'הדסה' בצפת אל ההנהלה הראשית של 'הדסה' בירושלים מ-30.8.1923. אצ"מ J113/724
15. ב'הדסה', דואר היום, 17.7.1923
16. ב'הדסה', 'דבר', 27.1.1927
17. 'דואר היום', 11.4.1923
18. 'דבר', 23.7.1925
19. צירים לוועידת הרופאים, 'דואר היום', 27.3.1930
20. 'הפועל הצעיר', 14.11.1913
21. 'המזרח' וזכות הבחירה לנשים בא"י. 'המזרח', 3.9.1919
22. לעניני הבחירות, 'הפועל הצעיר', 2.4.1920
23. 'דבר', 2.3.1931
24. 'דואר היום', 10.12.1919
25. 'דואר היום', 5.5.1925
26. 'דואר היום', 12.1.1925
27. דרשת הד"ר שמעוני, 'הצבלי', 30.12.1012
28. 'דבר', 1.11.1922
29. 'דבר', 6.5.1932
30. 'דואר היום', 13.6.1929

גם ד"ר שמעוני-מקלר. ביום ה-2.12.1921 היה בין מייסדי סניף הסתדרות הרופאים בעיר; ד"ר הלל יפה נבחר ליו"ר הסניף, ד"ר נחום שימקין - לסגנו, וד"ר שמעוני-מקלר - לגזבר [7]. בשנת 1922 עבר ד"ר שמעוני-מקלר להתגורר בחיפה שם פתח מירפאה ברחוב אלנבי ב"בית טרשא", "בדירה הקודמת של המשרד לעבודות ציבוריות", יחד עם ד"ר אליהו אורבך (רופא למחלות פנימיות ולמחלות נשים) וד"ר ישראל ויסר (רופא למחלות עור ומין) [16]. במקביל לעבודתו הפרטית עבד גם ב"קופת חולים הכללית" [17]. ד"ר שמעוני-מקלר נבחר לייצג את הרופאים החיפנים שנשלחו לוועידה הפרופסיונאלית של הרופאים שהתקיימה באפריל 1930 בתל-אביב [18].

ד"ר שמעוני מקלר - רופא והומניסט

פעילותו הציבורית של ד"ר שמעוני-מקלר אף חרגה מעבר לגבולות הרפואה: הוא היה פעיל ב"מלחמת השפות" להשלטת השפה העברית כשפת הלימוד בטכניקום (לימים הטכניון) ובבית הספר הריאלי בחיפה [19], הוא יצא בדרישה גלויה לאפשר לנשים זכויות בחירה ל"אסיפה המייסדת" של יהודי ארץ ישראל [20], בשנת 1920 היה חבר ועדת הבחירות המרכזית במחוז ירושלים [21], ובשנת 1931 נבחר למועצת קרן היסוד [22]. ד"ר שמעוני-מקלר היה גם איש תרבות ורוח. 'הבימה העברית' העלתה בשנת 1919 את המחזה "פילגש בגבעה" שנכתב על ידו [23], וספרו "על הכנרת", דרמה מחיי הארץ, הומחז והוצג ברחבי הארץ על ידי שחקני 'הבימה הדרמתית חיפה' שהוא עמד בראשה, ובבימויו [24] (תמונה 3). ד"ר שמעוני-מקלר הופיע גם כשחקן ראשי על במת 'הבימה הדרמתית חיפה' במחזה 'בן הכפר' שהועלה בירושלים, בתל אביב ובפתח תקווה [25].

כבר בשנתו הראשונה בארץ הרצה על "תורת דרבין [דרווין] לפי השקפת זמננו" המאזינים התרשמו ש"ד"ר שמעוני אמנם עוד מתקשה מעט בהדבור העברי בהברתנו, ומעת לעת עושה איזו שגיאה קטנה בהברה או בדקדוק, אך בכלל יש לתמוה איך דבריו שוטפים מפיו ואיך יש לו מילים לכל, ורק מעת לעת יכניס איזו מלה זרה לאיזה מהמונחים הידועים היטב להעברים בארצנו וטרם נודעו לו." תושבי ירושלים ברכו על בואו של ד"ר שמעוני-מקלר: "בכלל נוסף לנו בד"ר שמעוני רופא מומחה שיביא בלי ספק ישועה לתושבי עירנו וירפא אנשים רבים, שולוא מציאות רופא מומחה זה נשאר אולי בעלי מומים או אחוזי מחלות מתמידות שאין להן יותר תרופה מפני שלא רפאון בזמנן והתיישנו. בפרט יביא במקצועו ד"ר שמעוני תועלת גדולה לילדי בתי הספר הסובלים תדיר במחלת האף, וזה מונע התפתחותם כראוי. אך לא פחות אולי מפעולתו בתור רופא ומנתח מומחה יועיל לנו הרופא המשכיל והעברי במטרתנו הגדולה: להשכיל את תושבי ירושלים, לפקוח את עיניהם ולהוציאם מהבערות והחושך וללמדם להביט על עולמם לא בעיניים עצומות. וכפי הנראה חונן ד"ר שמעוני בכישורן ליהנות ולהציע דבריו ומחשבותיו, והוא קורא מעל הדוכן לא גרוע מהרבה פרופסורים בבתי המכללות בעולם הגדול, ומאופן הרצאתו מבצבצות ידיעותיו ועמקותו... ועל כמה וכמה יגדל כחו זה כאשר יתרגל בהדבור העברי, ישלוט עוד יותר בהשפה ויחדל מלהכניס המילים הזרות שזה מעליב את אוזנינו. אמת כי ד"ר שמעוני יודע לרפאות את אוזנינו אם הזיק להם, אך למה עבודה כפולה זו? והננו שמחים וששים על התיישבות ד"ר שמעוני בירושלים ועל עבודתו הציבורית, כי העבודה מרובה והפועלים עצלים" [26].

כשהתגורר ד"ר שמעוני-מקלר בצפת, הוא נבחר ליו"ר אסיפת המורים, בעיר שנועדה להעביר הרצאות עממיות במסגרת "שיעורי